

Vizuálně motorické komunikační systémy

Zákon č.155/1998 Sb. o znakové řeči

- novela zákona – **změna názvu!!!**

„**Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob**“. – č.384/2008 Sb.,
v úplném znění pod č. 423/2008 Sb.

Nejdůležitější změny:

- Odstranění termínu „znaková řeč“ z názvu zákona i jeho textu
- Definování osoby s hluchoslepotou
- Zakotvení všech nejpoužívanějších systémů komunikace neslyšících a hluchoslepých
- Výslovné uvedení práva svobodné volby neslyšící nebo hluchoslepe osoby na jakýkoli komunikační systém uvedený v zákoně

Cíle novely:

- nově zavést do textu zákona komunikační systémy osob s hluchoslepotou a umožnit tak jejich efektivní využívání v každodenním životě
- odstranit stávající terminologické nedostatky

Definice hluchoslepe osoby

- Za hluchoslepe se pro účely tohoto zákona považují *osoby se souběžným postižením sluchu a zraku různého stupně, typu a doby vzniku, u nichž rozsah a charakter souběžného sluchového a zrakového postižení neumožňuje plnohodnotný rozvoj mluvené řeči, nebo neumožňuje plnohodnotnou komunikaci mluvenou řečí.*

Odstranění termínu „znaková řeč“

- V názvu § 3 byl termín „Znaková řeč“ nahrazen termínem „Komunikační systémy neslyšících a hluchoslepých osob“, za které se v tomto zákoně považuje český znakový jazyk a komunikační systémy vycházející z českého jazyka
- Českému znakovému jazyku je věnován § 4, v jehož odstavci 3 se upřesňuje, že *„Český znakový jazyk může být využíván jako komunikační systém hluchoslepých osob v taktilní formě, která spočívá ve vnímání jeho výrazových prostředků prostřednictvím hmatu.“*

Komunikační systémy vycházející z českého jazyka

- Zcela tak mizí názvy § 5 a 6 „Znakovaná čeština“ a „Prstová abeceda“, nově se § 6 jmenuje „Komunikační systémy vycházející z českého jazyka“ a v jednotlivých odstavcích definuje tyto komunikační systémy:

Komunikační systémy vycházející z českého jazyka

- Znakovaná čeština
- Prstová abeceda
- Vizualizace mluvené češtiny
- Písemný záznam mluvené řeči
- Lormova abeceda
- Daktylografika
- Braillovo písmo s využitím taktilní formy

- Taktilní odezírání
- Vibrační metoda Tadoma

Znakovaná čeština

- znakovaná čeština** je *umělý jazykový systém*, který usnadňuje dorozumívání mezi slyšícími a neslyšícími
- znakovaná čeština využívá *gramatické prostředky češtiny*, které je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulovány
- spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány odpovídající znaky českého znakového jazyka

Český znakový jazyk

- český znakový jazyk** je *přirozený a plnohodnotný komunikační systém* tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. *tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu*
- český znakový jazyk má *základní atributy jazyka*, tj. znakovost, systémovost, dvojí členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr, je ustálen po stránce lexikální i gramatické

Znakový jazyk

- nejmenší jednotkou ZJ je znak
(znak = slovo–jednotka mluveného jazyka)
- ZJ umožňuje SP *bezprostřední poznávání světa*
- počátky lingvistického výzkumu –
    Wiliam Stokoe, 60. léta, USA
- 1993 -počátek výzkumu ZJ u nás

Odlišnost ZJ od mluveného jazyka

- mluvené jazyky** jsou *lineární* - v jazykové výpovědi není možný jiný způsob než řadit postupně jeden znak (slovo) za druhým
- znakové jazyky** jsou *simultánní* - znaky lze provádět současně, protože lze využívat trojrozměrného artikulačního prostoru

Manuální nosiče – významy jsou neseny *tvary, pozicemi a pohyby rukou*

Nemanuální nosiče – *mimika, pohyby a pozice hlavy, horní část těla*

Foneticko fonologická stavba ZJ

Tvar rukou (<i>při artikulaci</i>)	DEZ	
Poloha rukou (<i>místo, kde je znak artikulován</i>)		TAB
Pohyb rukou	SIG	
Orientace dlaně a prstů (<i>ve vztahu k tělu</i>)	ORI 1/ORI 2	
Vztah ruky k ruce (<i>u znaků artikul. oběma rukama</i>)	HA	

Využívání prostoru při znakování

Při znakování volně v prostoru jsou tři základní oblasti:

- před obličejem
- u krku
- před tělem

Některé znaky při artikulaci mění svůj základní prostor.

Způsob artikulace znaků

1. Znaky artikulované jednou rukou

- znaky s nulovým kontaktem
- znaky s kontaktem; dominantní ruka kontaktuje nějakou část těla (např. nos, ústa, hrud', rameno, atd.), nikoli však druhou ruku

2. Znaky artikulované dvěma rukama

- znaky, v nichž jsou aktivní obě ruce stejného tvaru
- znaky „symetrické“ – aktivní je dominantní ruka, která artikuluje nad (pod, za, před, atd.) rukou pasivní, ruce jsou ve stejném tvaru
- znaky „asymetrické“ – aktivní je dominantní ruka, která artikuluje nad (pod, za, před, atd.) rukou pasivní, ruce jsou v různém tvaru

3. Složené znaky (kombinace výše uvedených typů)

inkorporace - včleňování- modulace- pozměňování:

- inkorporace *časových údajů* (minulý týden, příští týden, pozítří)
- inkorporace *počtu* (dva roky, tři měsíce, čtyři hodiny)
- inkorporace *způsobu* (učí se pomalu, pije opatrně, pije těžce)
- inkorporace *předmětu do slovesa* (jak pije, co nese)
- inkorporace *osobních zájmen* (dát, ptát se)
- *simultánní artikulace záporu* (nechci, nebavit, nemám hlad)
- inkorporace *směru* (návštěva)

U ZJ jsou hlavním typem jeho vyjadřovacích prostředků tyto složky:

- verbálně nevokální** - pohyby a pozice rukou, obličej, případně i těla
- neverbálně nevokální** - gesta, mimika (překvapení, strach, odpor, hněv...), nestandardní mimetická deskripce
- neverbálně vokální** - mluvené komponenty, které doprovází znakování (hlasitý dech, smích, útržky slov ...)

Druhy znaků:

- znaky **deiktické** (ukazovací) - jsou nejjednodušší, přímo ukazují na objekty v bezprostředním okolí, bývají dobře srozumitelné (my, ty, tady)
- znaky **ikonické** - z jejich charakteru lze snadno vyčíst jejich původ, umožňují nám komunikaci o předmětech nebo jevech, které se nevyskytují v bezprostředním okolí (auto, dům, počítač, brýle, spát, pít)
- znaky **symbolické**- souvislost s označovaným objektem není patrná, označují se jimi především vlastnosti a děje, jsou náročné na čtení (smutný, označení měsíců a dnů)

Odchylky ve znakovém jazyce

- regionální odchylky**
- sociální odchylky**, vzdělání uživatelé ZJ berou více výpůjček z mluveného jazyka země, kde žijí
- odchylky podle pohlaví** - ženy někdy ukazují jinak než muži
- odchylky generační** - starší lidé používají staré znaky, někdy dochází k záměrné změně znaků mladší generací, která nechce, aby jim starší vždy plně rozuměli
- dětský jazyk** (znakujeme-li na děti, automaticky používáme jednodušší, vizuálně výraznější jazyk), jazyk dospělých

Možnosti osvojení vizuálně pohybových jazyků

- metoda lingvistická (indirektní)** – na základě mateřského jazyka se učí cizímu jazyku
- metoda nativní (mateřská)** – učí se napodobováním, vše probíhá přirozeně, vychází z reflexologických zákonitostí

Ontogenetický vývoj ZJ

- pohyby, gesta, výraz obličeje
- znakové žvatlání (4-6 měsíců)
- protoznaky
- stádium jednoho znaku (8-12 měsíců)
- stádium dvou znaků (1,5-2roky)
- stádium tří znaků (2-2,5roky)
- osvojování morfologie ZJ
- používání delších komplexních výrazů
- po 5.roce se upevňuje základní stavba jazyka
- používání komplikovaných výrazů (10-12let)

Dětský znakový jazyk

- zjednodušená projevová stránka
- nižší znaková zásoba
- jeho vývoj je pomalejší než vývoj mluvené lidské řeči u slyšících
- předběžná stádia vývoje dětské ZJ – do 7-8let
- začátky vlastního vývoje znakového jazyka – 8-9let
- velkou roli hrají gesta, mimika, situační významový kontext, pantomima, obrazy, logické souvislosti, intuice

- Schematické porovnání vlastního znakového jazyka neslyšících a znakované češtiny (Janotová, Řeháková, 1990)**

Prostředky komunikační

ZJ vlastní znaky neslyšících, mimika, prstová abeceda, částečně mluvená řeč

ZČ *znaky znakované češtiny, mluvená řeč vysílaná v plném kontextu, prstová abeceda, okrajově i mimika*

Obsah dorozumívání

ZJ *jednodušší*

ZČ *složitější*

Nejčastější používání

ZJ *dorozumívání neslyšících mezi sebou navzájem v neformálních kontaktech*

ZČ *sdělování neslyšícím ve formálních kontaktech, dorozumívání ohluchlých po dokončení vývoje řeči, dorozumívání některých sluchově postižených s rozvinutou mluvenou řečí*

Srozumitelnost pro neslyšící

ZJ *dobrá, neslyšící ovládají*

ZČ *není vždy dobrá, neslyšící neovládají v plném rozsahu*

Struktura jazyka

ZJ *zejména podstatná jména a slovesa*

ZČ *prakticky všechny slovní druhy*